

Mgr Katarzyna Jaworska

Prof. dr hab. Zbigniew Bela

Kraków – UJ

HISTORIA APTEKI JEZUICKIEJ W WILNIE

Abstract

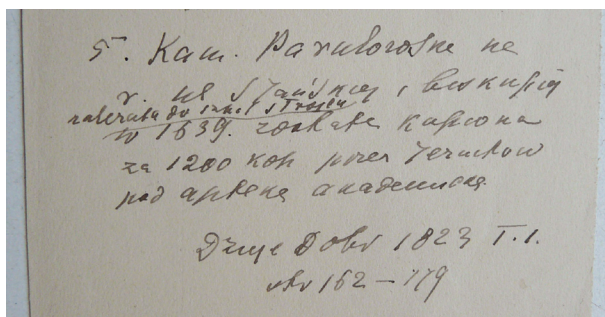
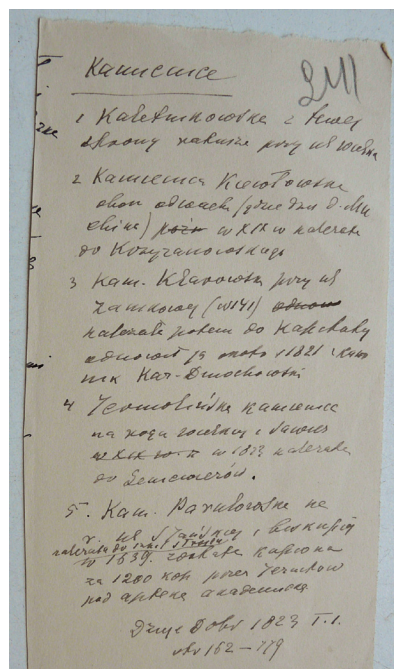
The Jesuit Pharmacy was opened around the year 1600 (Jesuit order was brought to Vilnius in 1572 by Bishop Walery Protasewicz). After its dissolution by the pope in 1773, the Pharmacy was taken over by the Commission of National Education, and the profits from the sales of medications were allocated to the maintenance of the University Clinic. Throughout the years 1804–1841, the pharmacy, at the time known as the University Pharmacy, was managed by Prof. Jan Fryderyk Wolfgang, a lecturer in Pharmacy at the University of Vilnius. At the time the pharmacy also served as a scientific back-up facility in support of regular pharmacy classes conducted at the University. In 1860, it eventually passed into private ownership. Its successive owners were: Józef Kamiński (1860–1877), Szymon Ginzberg (1877–1888), Adam Rymszewicz (1888–1900), Benedykt Undrewicz (1900–1909), Zygmunt Domański (1909–1933) and Władysław Narbut (1933–1939).

Streszczenie

Apteka Jezuicka została założona około 1600 roku przez zakon Jezuitów, sprowadzony do Wilna w 1572 roku przez biskupa Walerego Protasewicza. Po rozwiązaniu zakonu przez papieża w 1773 roku, apteka została przejęta przez Komisję Edukacji Narodowej, a zyski ze sprzedaży leków były przeznaczane na utrzymanie kliniki uniwersyteckiej. Na przestrzeni lat 1804–1841, apteką, znaną w tym czasie jako Apteka Uniwersytecka, kierował prof. Jan Fryderyk Wolfgang, wykładowca Farmacji na Uniwersytecie Wileńskim. Apteka w tym czasie pełniła funkcję zaplecza naukowego dla prowadzonych na Uniwersytecie zajęć z farmacji. W 1859 roku apteka przeszła w ręce prywatne. Jej kolejnymi właścicielami byli: Józef Kamiński (1859–1877), Szymon Ginzberg (1877–1888), Adam Rymszewicz (1888–1900), Benedykt Undrewicz (1900–1909), Zygmunt Domański (1909–1933) i Władysław Narbut (1933–1939).

Apteka Jezuicka w Wilnie została założona około 1600 roku przez zakon Jezuitów, sprowadzony do Wilna w 1572 roku przez biskupa Walerego Protasewicza. Początko-

wo mieściła się w murach klasztornych zakonu jezuitów przy ul. Biskupiej 3.¹ Był to „dom drewniany z obszernym placem, małemi domkami obudowanym, narożny, przy zwrócie z ulicy Śto-Jańskiej na Biskupią położony, obok domu Jana Hozyusza (gdzie dotąd drukarnia akademicka) /.../”². W 1689 roku apteka została przeniesiona do domu Parulowskiego³.

Kartka z teki W. Zahorskiego
„Wycinki z gazet, materiały różne o Wilnie”,
LPAH F.1135/8/16, nr 241

Dom ten, stojący na rogu ulic Świętojańskiej⁴ i Biskupiej, przed 1632 rokiem przekazał Magistratowi Wileńskiemu „niejaki Parul, Obywatel Wileński”. W zamian za tę darowiznę Magistrat z uzyskiwanych z kamienicy dochodów miał obowiązek odpro-
wadzać co roku określoną (procentowo) sumę na Szpital Trójcy Świętej. W 1632 roku kamienice tę kupili od Magistratu incognito obywatele wileńscy Urszula i Maurycy i oddali ją Collegium Jezuickiemu w zamian za obowiązek płacenia corocznej daro-

¹ Władysław Zahorski: 90-lecie Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego. Wilno 1896 s. 61. Dawna ulica Biskupia, później także Dworcowa i Episkopska to obecnie ulica Uniwersytecka

² Michał Baliński: Historia Miasta Wilna. Wilno 1836 T.I s. 211

³ Kartka z teki Władysława Zahorskiego „Wycinki z gazet, materiały różne o Wilnie”. Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie [dalej LPAH], F. 1135/8/16, s. 241

⁴ Ulica Świętojańska, dawniej Sto Jańska (pol.) lub Šv. Jono g. (lit.)

wizny w wysokości 140 zł na rzecz kościoła św. Jana w Wilnie, a konkretnie na „msze obligacyjne” za dusze darczyńców⁵. W 1689 roku po remoncie kamienicy (w 1652 roku kamienica spłonęła) Jezuici na parterze urządzili aptekę, a na piętrze drukarnię. Jednakże rok później ksiądz Stanisław Jasicki „sprzykrzywszy sobie ciężar opłacania 140 zł” kupił inną kamienicę zwaną Szwarcowską i na nią przeniósł obowiązek corocznych opłat na rzecz kościoła.⁶

Na mocy przywileju, wydanego przez króla Augusta III dnia 14 marca 1758 roku, apteka jezuicka otrzymała status apteki publicznej, czyli uzyskała prerogatywy równe innym aptekom publicznym (apteki publiczne inaczej zwane prywatnymi lub wolnymi) nie tylko na terenie Wilna, ale także całej Litwy. Przywilej ten potwierdził także fakt założenia apteki na około 1600 rok, napisano w nim bowiem, że apteka „założoną była więcej niż od lat półtora”.⁷

Początkowo apteka utrzymywana była tylko z funduszy Collegium Jezuickiego. Produkowała lekarstwa jedynie na potrzeby Zakonu Jezuitów, uczniów prowadzonej przez siebie szkoły, a także, zgodnie z zakonnym zwyczajem, bezpłatnie rozdawała leki osobom najuboższym. Z czasem jednak jezuici zaczęli produkować większe

Rycina ogrodu aptecznego Jezuitów na Zakrecie w Wilnie. BUW, F 78-430

⁵ Michał Baliński *Historia...*, op. cit. s. 211

⁶ Lustracja Collegium Akademickiego Wileńskiego 1773 XI 17-1774 I 13. Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego [dalej BUW], DC-6

⁷ Michał Baliński: *Dawna Akademia Wileńska 1579-1803*. Wilno 1862 s. 210

ilości leków i sprzedawać je poza terenem zakonu, dzięki czemu mogli już uzyskiwać pewne dochody. Od 1646 roku na terenie swoich posiadłości na Łukiszkach (Zakret) prowadzili także ogród apteczny⁸, w którym hodowali rośliny lecznicze, służące jako surowiec do wytwarzania leków w zakonnej aptece.⁹

Dodatkowy dochód apteka uzyskiwała z udzielania porad medycznych przez aptekarzy-zakonników prowadzących aptekę, którzy byli równocześnie medykami. Jak pisze Baliński, jezuicki aptekarz „sprawował urząd Doktora nie tylko *ex Pharmacia* Apteki, ale też przez osobiste leczenie”.¹⁰ O jednym z nich, Piotrze Netzlu, który pełnił tę funkcję w latach 1733–1772,¹¹ czytamy w *Lustracji*..., że „będąc aptekarzem, był doskonałym lekarzem”¹². Nie były to jedyne dochody, jakie uzyskiwała apteka. Do 1764 roku, „dziwnym obyczajem”, jak to określił Bieliński, apteka jezuicka handlowała spirytusem, wódką i tabaką, co pozwoliło jej na uzyskiwanie rocznych dochodów w wysokości ponad 30.000 zł.¹³ Fakt ten potwierdza Jan Wolfgang w liście do Adama Adamowicza, pisząc: „Jakoż ja sam znalazłem jeszcze pod dachem [apteki, przyp. autora] szczątki młynów tabaczych do ucierania w wielkiej massie”.¹⁴ W liście tym dalej czytamy że „ostatnim zawiadowcą czyli ostatnim aptekarzem, tejże apteki za czasów egzystencji tego zakonu był jezuita Netzel, o którym wieść powszechnie krążyła, że z dochodów tak za te lekarstwa, iak i wódkę, którą w przedniejszych utrzymywaną gatunkach, i tabakę, którą beczkami do Królewca spławiano na statkach, cały Zakret wybudowano.”¹⁵ Po wprowadzeniu zakazu handlu wyżej wymienionymi specyfikami dochód apteki po 1764 roku wynosił już tylko 18.000 zł, a w 1775 roku, tuż po kasacie zakonu jezuitów, zaledwie 15.000 zł.¹⁶

Ogólnoświatowa kasata zakonu jezuitów nastąpiła na podstawie postanowienia papieża i specjalnej kongregacji kardynałów 13 sierpnia 1773 roku. W rezultacie kasaty w Rzeczypospolitej w ciągu kilku lat wszystkie dobra i fundusze należące do zakonu przejęła na cele oświatowe powołana w 1772 roku Komisja Edukacji

⁸ Rycina ogrodu aptecznego Jezuitów na Zakrecie w Wilnie. BUW, F 78-430

⁹ Park Vingis. <http://poznajwilno.pl/miasto/zabytki/kategoria-parki-pomniki/park-zakret-park-vingis/>, Dostęp 10.06.15 r.

¹⁰ Michał Baliński: *Historia*..., op. cit. s. 213

¹¹ Dorota Pietrzkiwicz-Sobczak: O aptekach u jezuitów polskich w XVI-XIX wieku (wprowadzenie do tematu). W: *Zawód farmaceuty na ziemiach polskich w XIX i XX w.*/pod red. Bożeny Urbanek. Katowice -Warszawa 2006 s. 61

¹² *Lustracja*..., op. cit. s. 744

¹³ Józef Bieliński: *Uniwersytet Wileński*. T. 1. Kraków 1899–1900 s. 129

¹⁴ Fragment listu Jana Fryderyka Wolfganga do Adama Adamowicza z 30 I 1841 r. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich [dalej BLAN], BF 154-155 s.15-16

¹⁵ Fragment listu Jana Fryderyka Wolfganga do Adama Adamowicza z 30 I 1841 r. BLAN, BF 154-155 s. 15-16. Zakret – nieistniejąca już letnia rezydencja jezuicka na przedmieściach Wilna (Łukiszki), nazywana też „wileńskim Wersalem”. Był to trzypiętrowy pałac z mansardami, zbudowany w latach 1757–1761

¹⁶ Bieliński Józef: *Uniwersytet* ..., op. cit. s. 129

Narodowej (właściwa nazwa: Komisja nad Edukacją Młodzi Szlacheckiej Dozór Mająca). W 1781 roku KEN przejęła także dawne Kolegium Jezuickie w Wilnie¹⁷.

Przed przejściem Collegium Jezuickiego Wileńskiego przez KEN w okresie od 17 października 1773 do 13 stycznia 1774 przeprowadzona została jego lustracja. W efekcie lustracji powstało obszerne opracowanie opisujące historię powstania zakonu jezuickiego w Wilnie, ważniejsze pomieszczenia klasztorne (np. kościół, bibliotekę, drukarnię), trwały majątek zakonny (kamienice, folwarki będące własnością zakonu) oraz jego działalność¹⁸. W materiałach tych znajduje się też kilka informacji dotyczących apteki jezuickiej. Na ich podstawie dowiadujemy się, że w 1773 roku apteka mieściła się na parterze klasztorного budynku na rogu ulic Świętojańskiej i Dworcowej (posejsja 441¹⁹). Apteka dzieliła dziedziniec z drukarnią akademicką. Na pierwszych stronach *Lustracji* znajdujemy opis ogródka aptecznego, który był urządzony przy tzw. korytarzu dolnym: „Korytarz ten, dolny, długi, końcem jednym w lewo ku drukarni, drugim w prawo ku korytarzowi kolegiackiemu ciągnący się bokiem jednym do furty i dalszych izb, drugim do ogródka aptekarskiego i dziedzińczyka ku furcie na Biskupią ulicę ciągnącego leżący.” I dalej: „Naprzeciw tych drzwi znajdują się drzwi do sionek drukarzy na zawiasach żelaznych bez zamka, podle nich drzwi do ogródka aptekarskiego zielono malowane z zamkiem wewnętrznym, kluczem i zawiasami podwójnymi w końcu samym korytarza”. Zaś opis samej apteki jest następujący: „Drugie pomieszczenie, większe, z kratą żelazną wmurowaną, z szybami w ołów wprawionymi, na boku szafa wielka sosnowa stara z szufladami, w której się chowają korzenie różne pod ozdobnemi artykułami wyrażone. Lewaten cynowy stary, drabinka malowana składana, szafka w rogu ściany malowana z policzkami, dwójgiem drzwiczek z zamkami wewnętrznymi bez kluczy, miedź, cyna i inne sprzęty tam złożone w osobnych artykułach wyrażające się.”²⁰

Po kasacie zakonu jezuitów formalnym właścicielem apteki została Szkoła Główna Wileńska²¹, a zarządcą apteki został Antoni Tyzenhauz, Podskarbi Nadworny Litewski

¹⁷ 1 kwietnia 1579 Stefan Batory wydał akt erekcyjny i akt fundacyjny Uniwersytetu. Na mocy obu tych aktów 30 października 1579 r. Uniwersytetowi nadano oficjalną nazwę Akademia i Uniwersytet Wileński Towarzystwa Jezusowego (łac. Academia et Universitas Vilnensis Societatis Jesu)

¹⁸ Lustracja ..., op. cit. s 744–749

¹⁹ Karol Grünert: Plan miasta Wilna. Wilno 1808. http://www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/lt/planai.htm. Dostęp z 26.IX.2014 r.

²⁰ Lustracja..., op. cit. s.191-197

²¹ Po kasacie zakonu Jezuitów w efekcie reformy przeprowadzonej przez KEN Uniwersytet Wileński został przekształcony w uczelnię świecką pod nazwą Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jednakże już w 1796 roku władze rosyjskie przemianowały Szkołę Główną WKL na Wileńską Szkołę Główną, a w 1803 r. na Cesarski Uniwersytet Wileński (Wileńskij Imperatorskij Uniwersitet). W 1832 r. ukazem cara Mikołaja I Uniwersytet został zlikwidowany, a powołana w jej miejsce Akademia Medyko-Chirurgiczna działała jeszcze do 1842 r.

Walke ze spadkobiercami Tyzenhauza o zwrot apteki prowadził ksiądz Marcin Poczobutt²⁵, który z ramienia Komisji Edukacji Narodowej zajmował się reformą pojezuickiej uczelni. Sytuację tę tak opisuje wspomniany już Jan Bieliński: „Był to kłopot niemały dla Poczobuta rugowanie z miejsca owego aptekarza, który tysiączne stawiając przeszkody lustratorom naznaczonym od Akademii, z największym uporem zaledwie przy końcu roku zwrócił Akademii aptekę, ogołoconą ze wszystkich zapasów i sprzętów”²⁶.

Szkoła Główna odzyskała aptekę pod koniec 1787 roku²⁷, natomiast jej remont rozpoczął się dopiero w 1799 roku, kiedy to rektor Hieronim Strojnowski uzyskał na ten cel od rządu rosyjskiego pożyczkę w wysokości 4.500 rubli.²⁸ Prace remontowe w aptece nadzorował prof. architektury Michał Szulc, który pełnił w tym czasie funkcję architekta uniwersyteckiego. Potwierdza to raport o pracach remontowych prowadzonych w aptece podpisany przez M. Szulca 18 października 1799 roku: „Regestr szklarskiej roboty na rozkaz W Pana Szulca Architekta tyczący się w Świętojańskiej Apotyki na Dniu 18 Xbra 1799 r.” Rachunek opiewa na sumę 213.10 zł na szyby w oknach i drzwiach w pomieszczeniach apteki oraz innych związanych z apteką, np. „w Stancyi Apotycznej 4 szyb; w Izbianych Dzwiach 4 szyb; w Apotece szklane drzwi od ulicy, w których dobrego białego szkła tafli 10...”²⁹

Po zakończeniu remontu kontrolę nad apteką sprawowali w imieniu Uniwersytetu profesorowie Jędrzej Śniadecki i Jan Andrzej Lobenwein. W Archiwum Historycznym w Wilnie zachowały się dokumenty z 1801 roku podpisane między innymi przez prof. J. Śniadeckiego i prof. J.A. Lobenweina z zamówieniem materiałów do apteki Uniwersyteckiej³⁰. W grudniu 1799 roku zarządzającym apteką został prowizor Kazimierz Klimaszewski.³¹ W innym dokumencie opisanym jako „Rozchód pieniędzy na Aptekę

²⁵ Marcin Poczobutt-Odlanicki (1728–1810) – astronom, matematyk, poeta. W latach 1780–1799 rektor Szkoły Głównej Litewskiej, członek Komisji Edukacji Narodowej, współtwórca Ustaw oświatowych, redaktor „Gazety Wileńskiej”. Na mocy przywileju Stanisława Augusta nadzorował drukarnię uniwersytecką pod kątem zaopatrzenia szkół w książki i ich poziomu merytorycznego. <http://www.radzima.org/pl/person/5774.html>. 3. Dostęp 20.VI.2015 r.

²⁶ Józef Baliński: Uniwersytet..., op. cit.s. 129-130

²⁷ „Wiadomość o aptece Śtojańskiej”, pisana „ręką Poczobuta” w 1787 r. BUW, F 13-90 nr 1 oraz Baliński Michał: Dawna Akademia..., op. cit.s. 280-281 i 298

²⁸ Hieronim Strojnowski herbu Strzemię (1752–1815) – biskup wileński, prawnik i ekonomista, profesor i rektor Uniwersytetu Wileńskiego

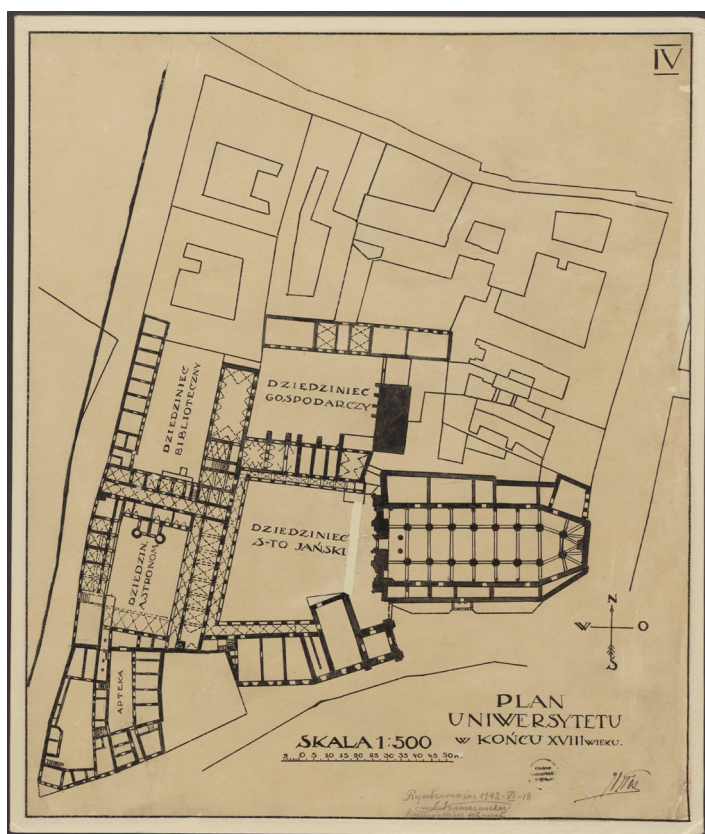
²⁹ Pismo Michała Szulca do władz Uniwersytetu w sprawie remontu apteki uniwersyteckiej. BUW, F 13-90 nr 3

³⁰ „Apteka. Księga Przychodu i Roschodu Apteki Uniwersytetu Wileńskiego od 1800 do 1803”. LPAH, F 721/1/345, nr 19 i 22

³¹ Fragment listu Jana Fryderyka Wolfganga do Adama Adamowicza z 30.I.1841 r.: „Zresztą co do apteki Akademickiej, ile mi wiadomo, donoszę, że ta /.../ weszła pod Zarząd Członków byłego Uniwersytetu Jędrzeja Śniadeckiego i Lobenweina, w roku zaś 1799 grudnia 30 dnia oddaną została pod zarząd Prowizora Kazimierza Klimaszewskiego”. BLAN, BF 154-155 s.15-16

Akademicką od czasu oddania jej pod Rząd Akademicki to iest od Roku 1799” zamówienia na potrzeby apteki składał osobiście prow. K. Klimaszewski.³²

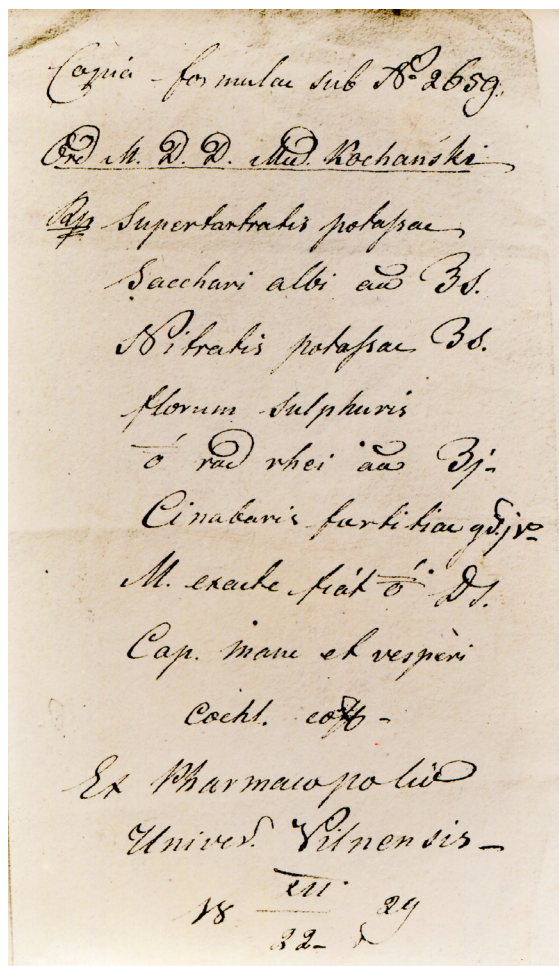
W jednym z pism skierowanych do władz uniwersytetu prow. Klimaszewski, chcąc uzyskać dodatkowe pieniądze dla apteki, zaproponował sprzedaż części naczyń cynowych: „Znaczna liczba naczyń cynowych różnego gatunku i różnej dobroci znajduje się w aptece; zatym gdy wspomniane naczynia do użycia sa nie potrzebne zdaie się iżeby naylepiej było wspomnioną cynę sprzedawać i zebrane z tąd pieniądze na potrzeby zakładowe apteki obrócić.”³³ Apteka w tym czasie nadal znajdowała się na terenie zabudowań uniwersyteckich na posesji 441. Tę dużą posesję tworzyły narożne budynki u zbiegu ulic Biskupiej, obecnie Uniwersyteckiej, i Świętojańskiej.

Plan budynków uniwersyteckich z XVIII w. BUW, F 78-740

³² „Księga percepty i wydatku na Aptekę Uniwersytetu od Dnia 24 Januara 1800 rozpoczęta”. LPAH, F 720/1/344 nr 1

³³ Pismo prow. Kazimierza Klimaszewskiego do władz Uniwersytetu z 27 stycznia 1800 r. BUW, F 13-90 s. 4

Kopia recepty wydana z Apteki Uniwersyteckiej
z 1829 r. MFUJ, teka 81

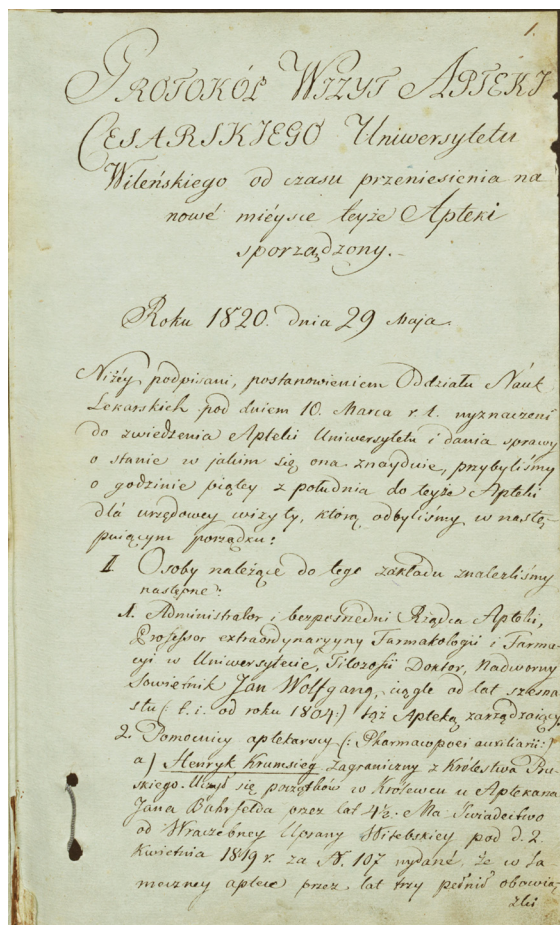
W związku z kolejnymi remon-
tami starych budynków uniwersy-
teckich i budowaniem nowych, tak-
że apteka zmieniała swoje lokum,
zawsze jednak przenoszona była
w ramach wspomnianej posesji. Na
przykład w 1800 roku apteka – jak
czytamy u Bielińskiego – „urządzo-
na była w osobnym domu z potrzeb-
nymi materiałami i mieszkaniem
dla aptekarza”,³⁴ natomiast 15 lat
później, w ramach przebudowy za-
budowań na rogu Uniwersyteckiej
i Świętojańskiej, został wzniesiony
dwupiętrowy budynek, w którym
pomieszczenia na parterze przezna-
czono na aptekę, a pomieszczenia
na piętrze na mieszkanie dla apte-
karza. Pomieszczenia te budowa-
ne były z myślą o Janie Fryderyku
Wolfgangu,³⁵ profesorze farmacji
i farmakologii. Do kierowania ap-
teką prof. Wolfgang został powo-
łany przez władze uniwersyteckie
29 września 1804 roku. Aptekę
formalnie prowadził do grudnia
1831 r., czyli do chwili przejścia na
emeryturę. Jednakże jeszcze przez
okres około dwóch lat pozostał na
Uniwersytecie, porządkując sprawy
apteki.³⁶ W zbiorach Muzeum Far-
macji w Krakowie zachowała się

kopia recepty wydana z apteki Uniwersyteckiej w 1829 roku. W tym miejscu należy
wspomnieć, że w 1832 roku budynek, w którym mieściła się apteka, został sprzedany

³⁴ Józef Bieliński: Uniwersytet ..., op. cit. s.131

³⁵ Historia ulicy św. Jana w Wilnie. <http://www.wikiwand.com/ru>. Dostęp z 15.V. 2015 r.

³⁶ Dominik Cezary Chodźko: Jan Fryderyk Wolfgang, profesor farmacji, farmakologii i chemii poli-
cyjno-sądowej w b. Uniwersytecie Wileńskim. *Przegląd Europejski, naukowy, literacki i artystyczny J. I.*
Kraszewskiego. Warszawa 1863 R.1 T.3 s. 154

Pierwsza strona Protokołu z wizytacji apteki Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego od czasu przeniesienia na nowe miejsce tejże apteki sporządzony roku 1820, dnia 29 maja. BUW, F 13-72 nr 1

i powietrzne, areometry, grawimetry, piece angielskie oraz „machina elektryczna” do demonstracji w czasie wykładów.³⁹

„osobie prywatnej”³⁷, sama apteka jednak nie została z tego powodu przeniesiona w inne miejsce.

W opinii niektórych historyków farmacji apteka, w czasie gdy kierował nią Wolfgang, pełniła funkcję zaplecza naukowego dla prowadzonych na Uniwersytecie zajęć z farmacji. Na przykład Barbara Kuźnicka pisze, że apteka ta była „bardzo ważnym ośrodkiem nauczania farmaceutycznych przedmiotów w Wilnie” i „stanowiła doskonale wyposażoną placówkę nie tylko dydaktyczną, ale i naukową, i w zasadzie pełniła rolę pracowni chemiczno-farmaceutycznej [...] Apteka została nowocześnie urządzona przez Wolfganga i pod jego opieką w latach 1804-1831 stała się wzorową placówką badawczą i szkoleniową.”³⁸. O tym, że apteka uniwersytecka była w tym czasie nowocześnie urządzona przez prof. Wolfganga, potwierdzają protokoły z jej wizytacji w latach 1820 i 1822, w której jednym z wizytatorów był Jędrzej Śniadecki. Z protokołów tych wynika, że w aptece znajdowały się aparatura destylacyjna, urządzenia do produkcji preparatów galenowych, prasy wodne

³⁷ Informacja o sprzedaży Apteki Uniwersyteckiej. <http://www.wikiwand.com/ru>. Dostęp z 15 lipca 2015 r.

³⁸ Barbara Kuźnicka: Kierunki rozwoju farmacji w Polsce epoki Oświecenia. Wrocław 1982

³⁹ „Protokół z wizytacji apteki Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego od czasu przeniesienia na nowe miejsce tejże apteki sporządzony roku 1820, dnia 29 maja”. BUW, F 13-72 nr 1-2

Sam Wolfgang o pracy w aptece pisze w swojej w *Autobiografii* w ten sposób (zwraca się w 3 os.): „W czasie zawiadywania apteką uniwersytecką z największą starannością i wielkim kosztem sporządzał rozmaite nowo wynajdywane maszyny i stosował je do przyrządzania preparatów aptecznych”.⁴⁰ Można więc powiedzieć, że apteka uniwersytecka rzeczywiście była tym czasie miejscem szkoleniowym, a także laboratorium badawczym.

Po objęciu apteki w 1804 roku Wolfgang rozpoczął starania o utworzenie na Uniwersytecie Wileńskim Katedry Farmacji i Farmakologii i prowadzenie osobnego kursu farmacji (dotychczas kurs taki był połączony z kursem chemii i prowadzony w ciągu jednego miesiąca najpierw przez prof. Sartorisa (1787-1795), a później przez prof. Śniadeckiego (1795-1806). Pozwolenie na prowadzenie takich zajęć Wolfgang uzyskał dopiero w 1807 roku. Można więc przepuszczać, że pierwsze zajęcia ze studentami mógł prowadzić w omawianej aptece najwcześniej od roku akademickiego 1807/1808. Natomiast już oficjalnie zajęcia w laboratorium aptecznym rozpoczął w 1810 roku, czyli po uzyskaniu stopnia doktora i uzyskaniu pozwolenia na utworzenie samodzielnej Katedry Farmacji i Farmakologii.

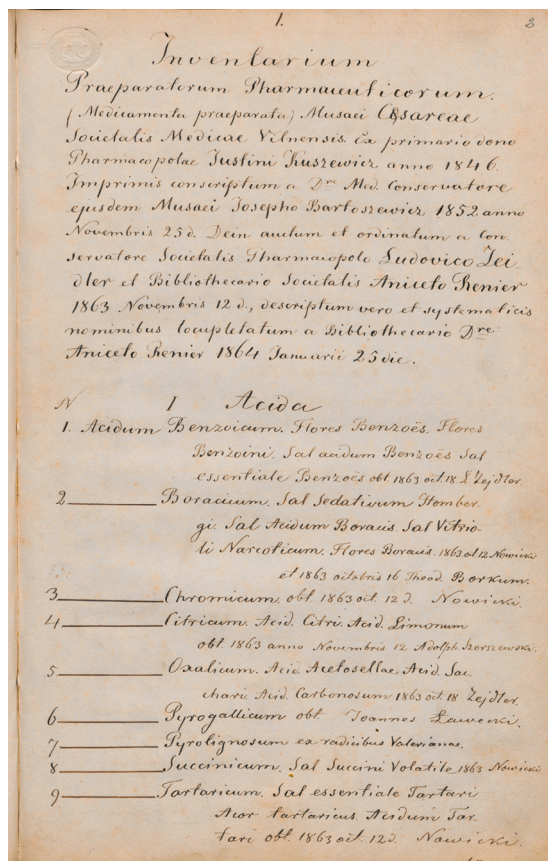
Nie zapominajmy jednak, że apteka uniwersytecka była także apteką publiczną, która sprzedawała leki osobom prywatnym, uzyskując w ten sposób niemałe dochody. Ponadto, zgodnie z panującym w ówczesnym Wilnie zwyczajem, z apteki tej dostarczano leki bezpośrednio do domów wileńskich osobistości, przede wszystkim rektora wileńskiej uczelni i jego licznej rodziny. O fakcie tym pisze Sobarri w swoich wspomnieniach z Wilna w ten sposób: „Niektóre zakłady uniwersyteckie stały otworem ku wygodzie i potrzebom rektora. Apteka Wolfganga przez wiele lat dostarczała bezpłatnie wszelkich lekarstw w częstych, długich i licznych familiach chorobach. Ogród botaniczny opatrywał stół i kuchnię wybornymi owocami i jarzynami. ... Prócz wybornej własnego wyrobu na całoroczny rozchód czekolady, na każdy bal rektorski Wolfgang dostateczną ilość orszady (napój chłodzący z utartych migdałów, cukru i wody lub mleka), a w czasie letnich upałów na każde zapotrzebowanie wody imbirowej dostarczać musiał.”⁴¹

Po odejściu Wolfganga Apteką Uniwersytecką od 1832 roku zarządzał Stanisław Batys Gorski⁴². Natomiast od połowy 1841 roku dzierżawcą i zarządcą apteki został prowizor farmacji Justyn Kuszewicz, który prowadził ją do 1854 roku, czyli do momentu, kiedy apteka została zamknięta. Warto wspomnieć, że prow. Justyn Kuszewicz

⁴⁰ Barbara Kuźnicka: Autobiografia Jana Fryderyka Wolfganga z 1850 r. w świetle źródeł rękopiśmiennych i drukowanych. *Kwart. Hist. Nauki i Techn.* R 2001 nr 46/3 s. 67

⁴¹ Sobarri: *Obrazki litewskie. Ze wspomnień tułacza.* Poznań 1874 s. 142

⁴² Batys Gorski Stanisław (1802–1864), biolog, botanik, entomolog i farmaceuta, kierownik Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Wileńskiego, adiunkt w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Batys_Gorski. Dostęp 25.VII.2015 r. Ponadto Sobarri: *Obrazki...*, op. cit. s. 184

Spis preparatów znajdujących się w gabinecie farmaceutycznym zrobiony przez „konserwatora gabinetu”, prowizora Ludwika Zejdlera w 1864 r.

Na początku notatka o J. Kuszewiczu.

BUW, F 26-2909 nr 1

W marcu 1871 roku Kamiński podarował aptekę swojej niepełnoletniej córce Marii. W akcie notarialnym czytamy też, że w tymże roku apteka, będąca własnością rodziny Kamińskich, nadal mieściła się na posesji nr 441⁴⁵ – z tym że sama posesja

był wieloletnim członkiem Cesarzowskiego Towarzystwa Lekarskiego wileńskiego, a jako członek w latach 1846-1852 pełnił funkcję tzw. „konserwatora” (inaczej opiekuna) gabinetu farmakologiczno-chemicznego.

W latach 1855–1859 omawiana apteka była zamknięta, o czym czytamy m.in. w *Pamiętnych książkach wileńskiej guberni*, czyli wydawanym rocznie miejskim kalendarzu statystycznym – gdzie w latach obejmujących wspomniany okres, w części dotyczącej aptek wileńskich, apteka uniwersytecka nie figuruje.⁴³ W tym czasie (ok. 1856 roku) lokal apteczny razem z narożnym domem, będącym częścią kompleksu uniwersyteckiego, kupiła Teofila z Maurów Kamińska, żona prowizora Józefa Kamińskiego (1826–1878). Po jej śmierci w 1859 roku, zgodnie z testamentem, dom ten wraz z apteką przeszedł na własność Józefa Kamińskiego. Wtedy też apteka ponownie została otwarta, co zostało odnotowane w spisie aptek wileńskich w *Pamiętnoj książce* za rok 1860, wraz z informacją, że mieści się ona „w domu własnym Kamińskiego przy ul. Świętojańskiej”.⁴⁴

⁴³ Pamiętnyje Książki Wileńskiej Guberni za lata 1855–1859 (1855 r. s. 90; 1856 r. s. 88; 1857 r. s. 102; 1858 r. s. 103; 1859 r. s. 103)

⁴⁴ Pamiętnaja Książka..., op. cit. 1860 r. s. 114

⁴⁵ Akt notarialny przekazania apteki córce Marii Kamińskiej przez ojca Józefa Kamińskiego z 23 marca 1871 r. LPAH F 383/1/505 nr 175 i 176

była już wtedy własnością niejakej Ludwiki Weberowej. W styczniu 1877 roku Maria Kamińska sprzedała aptekę prow. Szymonowi Ginzbergowi (dyplom prowizora uzyskał 30 czerwca 1857 roku na Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu⁴⁶). Po dziesięciu latach w sierpniu 1888 roku,⁴⁷ nowym właścicielem apteki został prow. Adam August Rymszewicz (tytuł prowizora uzyskał 20 czerwca 1886 roku także na Uniwersytecie w Moskwie⁴⁸). Zgodnie z umową apteka została sprzedana „w całości”, tzn. razem z wyposażeniem aptecznym (sprzęt laboratoryjny, meble, naczynia apteczne) i zapasami surowców i środków leczniczych.

Prowizor Adam Rymaszewicz (1861-?)

⁴⁶ Akt kupna apteki Marii Kamińskiej przez Szymona Ginzberga z 31 stycznia 1877 r. Repertorium Notariusza Danerga, NT 61/77. LPAH F 383/1/609 nr 541 i 542

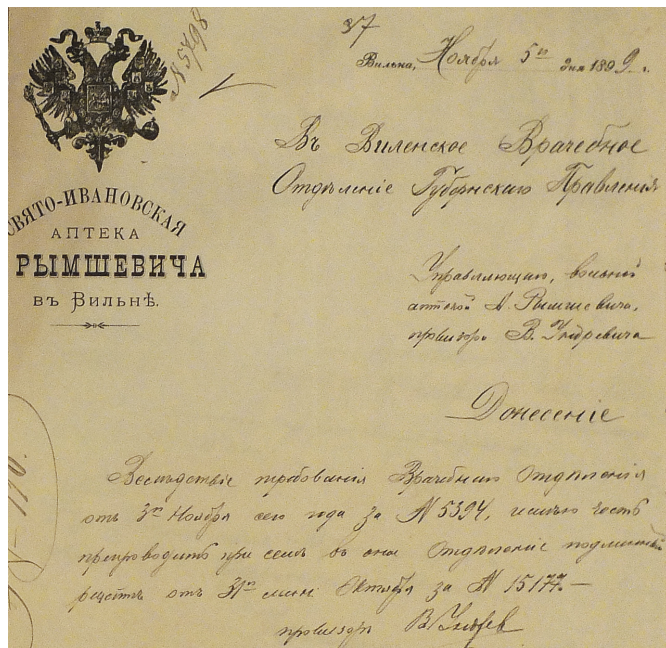
⁴⁷ Karta działalności farmaceutycznej Aleksandra Ginzberga wydana w 1888 r. LPAH F 383/1/609 nr 7

⁴⁸ Karta działalności farmaceutycznej Adama Rymaszewicza wydana 11 marca 1888 r. LPAH F 383/1/609 nr 332 i 333

Rymszewicz zarządzał omawianą apteką do 1896 roku, po czym kierownikiem został prow. Benedykt Undrewicz. Fakt ten potwierdza logo na papierze firmowym apteki: „Świętojańska apteka Rymszewicza w Wilnie”, a także nagłówek pisma z 5 listopada 1899 roku: „Kierujący wolną apteką A. Rymszewicza prowizor B. Undrewicz”.⁴⁹ Rok później formalnymi właścicielkami apteki zostały Maria Underwiczowa i niejaka Anna Aleksandrowiczowa. Fakt ten został uwzględniony w *Pamiętnoj kniżce* z 1901 roku, w związku z czym wspomniana transakcja musiała mieć miejsce w 1900 roku.⁵⁰

Sygnatura z apteki A. Rymszewicza, 1901 r.

Nagłówek pisma z 5 listopada 1899 roku: „Kierujący wolną apteką A. Rymszewicza prowizor B. Undrewicz”

⁴⁹ LPAH 383/1/340 nr 15

⁵⁰ *Pamiętnaja Kniżka*...., op. cit. 1902 r. s. 85

W sierpniu 1909 roku aptekę od Marii Undrewicz i Anny Aleksandrowiczowej nabył Zygmunt Domański.⁵¹ Apteką zarządzał najpierw prowizor Szatkowski, a od 15 lipca 1914 roku prow. Wacław Wrześniowski. W tym czasie pomocnikiem aptekarskim (podprowizorem) był Zygmunt Domański, właściciel apteki.⁵² Po zakończeniu I wojny światowej, w 1919 roku, przeprowadzono w aptece rewizję. W notatce porewizyjnej czytamy, że apteka była w „dobrym stanie”, zalecono jedynie uzupełnić pewne braki, wynikające prawdopodobnie z niedostatków okresu wojny, na przykład w pudełeczku na proszki od bólu głowy znajdowały się inne leki, napisy na meblach były zatarte, w jednej z szafek była rozbita szybka, a w piwnicy znajdowały się też sprzęty niezwiązane z aptekarstwem. W 1920 roku Zygmunt Domański przeniósł aptekę z ul. Świętojańskiej na ul. Dominikańską 14.⁵³ Tym samym apteka po raz pierwszy w swojej historii znalazła się poza terenem uniwersyteckim. 26 maja 1925 roku w aptecę Domańskiego została przeprowadzona kolejna kontrola przez przedstawiciela Wydziału Zdrowia, w obecności właściciela Zygmunta Domańskiego. W tym czasie kierownikiem apteki był prow. Wacław Wrześniowski. Według inspektora Nikodema Hrynaszkiewicza apteka „pod względem utrzymania porządku w pomieszczeniach oraz rozmieszczenia środków leczniczych” była bez zarzutu, książki recepturowe prowadzone dobrze, a jedyna niezgodność z przepisami wystąpiła w sprawie realizowania recept z kokainą...⁵⁴

W 1931 roku Domański sprzedał aptekę prow. Władysławowi Narbutowi (tytuł prowizora farmacji uzyskał w 1916 roku na Uniwersytecie w Moskwie⁵⁵). 5 maja 1933 roku Władysław Narbut zwrócił się do Wileńskiego Urzędu Wojewódzkiego Wydziału Pracy, Opieki i Zdrowia z prośbą o pozwolenie na przeniesienie apteki z ul. Dominikańskiej 14 ponownie na ul. Świętojańską 2. Prośbę tę argumentował złym stanem technicznym lokalu przy Dominikańskiej: „Ściany są wilgotne, lokal ciasny, piwnica bardzo mała z wejściem od podwórka”. Natomiast nowy lokal spełniał wymogi stawiane nowoczesnym aptekom, ponieważ „składał się z suchych i jasnych trzech pokoi, kuchni i piwnicy”.⁵⁶ Sprzeciw w tej sprawie zgłosił prow. Aleksander Wysocki, właściciel apteki, położonej najbliżej nowej lokalizacji apteki Narbuta, to jest przy ul. Wielkiej 3. Mimo sprzeciwu Urząd Wojewódzki, decyząc z 23 maja 1933 roku, zezwo-

⁵¹ Odpis aktu kupna apteki Marii Undrewicz i Anny Aleksandrowiczowej przez Zygmunta Domańskiego, poświadczony przez notariusza Jurewicza. Repertorium Notariusza Bordonosa nr 8600 z 26.VIII.1909 r. Litewskie Centralne Archiwum Państwowe [dalej LCAP] 23/1/281 nr 25-30

⁵² Pismo z 7.XI.1921 r. z informacjami o pracownikach apteki Zygmunta Domańskiego. LCAP F 23/1/281 nr 5

⁵³ Pismo Zygmunta Domańskiego z 14.XI.1920 r. do Wydziału Zdrowia w sprawie czasowego przyjęcia do pracy w aptecę prow. Aleksandra Mackiewicza. LCAP 23/1/281 nr 21

⁵⁴ Raport z rewizji apteki Zygmunta Domańskiego przeprowadzonej 26.V.1925 r. LCAP 51/12/86 nr 8 oraz LCAP 23/1/281 nr 5

⁵⁵ Kartoteki aptekarzy i właścicieli aptek z 1936 r. LCAP 51/12/5138 nr 191

⁵⁶ Podanie Władysława Narbuta z 5.V.1933 r. do Wydziału Zdrowia w sprawie przeniesienia apteki na ul. Świętojańską 2. LCAP 51/12/1791 nr 78

lił Narbutowi na przeniesienie apteki, argumentując swoją decyzję między innymi tym, że apteka ta – cytuję „przeniesie się do tego samego lokalu, który zajmowała przed laty”.⁵⁷ Tym samym historia zatoczyła koło. W maju 1933 roku, po 56 latach, apteka ponownie znalazła się w murach dawnego klasztoru jezuitów, na tej samej posesji, na której funkcjonowała od założenia do 1877 roku (róg ul. Świętojańskiej i Biskupiej czyli obecnie Uniwersyteckiej). Taki stan rzeczy utrzymał się do września 1939 roku. Obecnie apteka uniwersytecka znajduje się na przeciwnym rogu u wylotu ulic Uniwersyteckiej i Dominikańskiej.

Zdjęcie apteki Narbuta, róg ul. Świętojańskiej i Uniwersyteckiej. Lata 30. XX w. (po lewej stronie).

⁵⁷ Pozwolenie na przeniesienie apteki wydane Władysławowi Narbutowi przez Urząd Wojewódzki Wydział Pracy, Opieki i Zdrowia z 23.V.1933 r. LCAP 51/12/1791 nr 7

Zdjęcie budynków na rogu ul. Świętojańskiej i Uniwersyteckiej. Zdjęcie obecne.

Apteka Uniwersytecka u wylotu ul. Uniwersyteckiej i Dominikańskiej (widok obecny)